

1601

KORTE HANDLEIDING

BIJ HET GEBRUIK DER

KAART VAN MIDDEN JAVA
TEN ZUIDEN EN SOEMBA

ALS ZENDINGSTERREIN VAN DE
GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND

DOOR

L. G. GORIS

DEP. DER GEN. SYNODE VOOR DE ZENDING ONDER
HEIDENEN EN MOHAMMEDANEN

UITGAVE VAN:
GEBR. ZOMER & KEUNING'S UITGEVERS MIJ.
WAGENINGEN

UBU

PKB

3083

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK UTRECHT

3949 4244

KORTE HANDLEIDING

BIJ HET GEBRUIK DER

KAART VAN MIDDEN JAVA
TEN ZUIDEN EN SOEMBA

== ALS ZENDINGSTERREIN VAN DE ==
GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND

DOOR

L. G. GORIS

DEP. DER GEN. SYNODE VOOR DE ZENDING ONDER
===== HEIDENEN EN MOHAMMEDANEN =====

UITGAVE VAN:
GEBR. ZOMER & KEUNING'S UITGEVERS MIJ.
WAGENINGEN

1926

REPORT HANDLING

1964

REPORT NO. 1000
SERIES NO. 1000

GENERAL INVESTIGATIVE DIVISION
FEDERAL BUREAU OF INVESTIGATION
WASHINGTON, D. C.

1000

THIS NUMBER IS CLASSIFIED "TOP SECRET" UNLESS INDICATED OTHERWISE

Niet zonder een woord van hartelijken dank aan de broeders Dienaren des Woords, die in Indië voorheen werkzaam waren en aan de Dienaren des Woords, Geneesheeren en Onderwijzers, die nog op Java werkzaam zijn, voor hunne adviezen en medewerking, en aan de Gen. Dep. Synodi voor de Zending en de Zendende Kerken in Nederland voor hun welwillenden steun, ga deze eerste Zendingskaart zijn intrede doen. Moge deze bescheiden arbeid, dien God mij te doen gaf, voor het groote werk van de Zending der Gereformeerde Kerken, door den Heere dienstbaar worden gemaakt om de belangstelling in de levensroeping dier Kerken te helpen bevorderen en levendig te houden, namelijk de prediking van het Evangelie aan allen en het dagelijks bidden: „Uw Koninkrijk kome!”

Amersfoort, Dec. 1926.

GORIS.

The first part of the book is devoted to a general introduction to the subject of the history of the world. The author discusses the various theories of the origin of the world and the different views of the progress of human civilization. He also touches upon the question of the unity of the human race and the possibility of a common language and culture for all peoples.

The second part of the book is a detailed account of the history of the world from the beginning of time to the present day. The author follows a chronological order, starting with the earliest civilizations and ending with the modern world. He discusses the rise and fall of various empires, the development of science and technology, and the changes in the social and political structure of different societies.

The third part of the book is a critical analysis of the various theories and views of the history of the world. The author examines the strengths and weaknesses of different historical schools of thought and offers his own conclusions. He also discusses the importance of history in the study of human civilization and the role of the historian in the reconstruction of the past.

Een zendingskaart van de terreinen der Gereformeerde Kerken in Nederland te zien verschijnen, zou, vooral voor onzen sedert overleden Zendingsman Ds. H. Dijkstra, de vervulling zijn geweest van een lang gevoeld gemis. Reeds was op zijn aandrang dit werk begonnen in bescheidener vorm, door het teekenen van afzonderlijke kaartjes in klein formaat om van tijd tot tijd, als zoogenaamde „zwartjes” in het Zendingsblad geplaatst, later als een Zendingsatlasje voor de Gereform. Kerken en alle Zendingsvrienden te kunnen dienst doen. Zijn overlijden bracht verandering in het plan. Bij bespreking bleek de wensch naar één kaart voor alle terreinen van dezen arbeid de voorkeur te hebben boven een afzonderlijke voor elk terrein. Juist de aaneensluiting der terreinen op Midden-Java, maakt voor elk Zendingsvriend de kennismaking met den arbeid op het naastgelegene belangrijk, ook door middel van een kaart. Tevens een leermiddel voor Catechisatielokaal, Schoolarbeid en Zendingsstudiekring. In overleg met de Generale Deputaten voor de Zending en met de Deputaten der Zendende Kerken en aangemoedigd door de belangstelling uit Indië, is dan nu de uitgave ter hand genomen.

Een Zendingskaart is speciës van het genus kaarten. Wij kennen reeds veel op het gebied van speciale kaarten; om enkele te noemen bijv.: naast de geografische kaarten zijn er geologische-, hoogte-, voortbrengselen-, nijverheids-, rassen- en taalkaarten gekomen.

Het eigenaardige van het doel beslist dan, hoe zulk een kaart er moet uitzien. Zij moet het zendingswerk in een bepaald gebied op den voorgrond brengen.

Voorals wandkaart voor Catechisatie, Schoolgebouw en Studielokaal, evenals voor particulier gebruik, moest in 't oog gehouden, dat alles, wat niet bepaald dienstig is, een onnoodige overlading en daardoor vermindering van overzichtelijkheid veroorzaakt.

Deze overwegingen hebben voorop gestaan bij het ontwerpen van de Zendingskaart van Midden-Java ten Zuiden en van Soemba, als Zendingsterrein van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Daardoor is het ook mogelijk de kaart aan te vullen. Want het werk der Zending staat, Gode zij dank! niet stil, maar gaat met klimmende snelheid voort. In een jaar tijds op bijna elk terrein gemiddeld een vermeerdering met 3 en meer nieuwe plaatsen van Zendingsarbeid.

Tot op April 1926 is alles op de kaart bijgewerkt. Sedert doen zich echter weer nieuwe opgaven voor. Maar wie deze kaart eenmaal bezit, kan haar „op peil” houden, door er een strookje groot genoeg voor het legendateeken en de naam der plaats, op te hechten, op de

telkens aangegeven plaats. Wij stellen ons voor de aanwijzing door middel van het *Zendingsblad* van de Gereformeerde Kerken twee maal per jaar te geven, als in de Mededeelingen vanaf het *Zendings-*terrein de plaats niet nauwkeurig zou aangewezen zijn. (Zie bijl.).

Tot de voor den Zendingarbeid belangrijke factoren zijn, — behalve *plaatsen* onder Zendingbearbeiding staande — ook nog te rekenen: bergen en bergketenen, rivieren, hoofdwegen en snelverbindingen door spoorwegen, (welke laatsten op Soemba *niet* zijn) en voorts plaatsen waar de Zending op haar terrein verband vindt met de Regeerings-autoriteiten.

Voorts valt voor de zendingskennis aan te duiden, welke plaatsen harer werkzaamheid een eigenaardigen vorm van Zendingshulpmiddelen bezitten, zooals Schooldienst of Medischen dienst. Hiervoor zijn de afzonderlijke kentekens, te vinden op de „Legenda”, (d.i. de aanwijzing, wat de teekens op de kaart beduiden.)

De Sadrachsgemeenten, die uit den — sedert tot de Amerikaanse Baptisten-Zending overgegaan — arbeid van Sadrach en den zendeling Wilhelm zijn ontstaan, maar afkeerig schijnen van de levenshouding der Gereformeerden, zijn niet volledig op de kaart aangegeven. Er zijn er heel veel meer; maar alleen enkelen zijn ter herinnering aan verwante verschijnselen van Zendingarbeid opgenomen.¹⁾ Door een afzonderlijk teeken zijn zij aangewezen.

De plaatsen waar een Resident, Assistent-Resident of Controleur gevestigd zijn, zijn aangeduid door een bijzonderen vorm. Voor Djocjakarta, waar de Resident ter zelfder plaatse gevestigd is als de Indische vorst, de Sultan van Djocjakarta en de Prins Pakoe Alam, en voor Soerakarta — ook met den naam Solo aangeduid — waar de Sultan (Soesoehoenan) en de Prins Mangkoe-Negoro hun hoofdverblijf en hofhouding hebben, is geen andere vorm van aanduiding gekozen, dan Resident's hoofdplaats in de andere deelen van Midden-Java.

Soemba heeft geen Residentszetel. Het eiland ressorteert onder de Residentie Celebes en Onderhoorigheden en behoort tot de *Afdeeling* Timor en Onderhoorigheden. Daarom is de Regeeringsvertegenwoordiger op Soemba: de Controleur en zijn voorts Militaire Bivakken op eenige plaatsen.

Op Soemba zijn alle plaatsen van Zendingarbeid thans voornamelijk, die, waar schooldienst is. Daarom is alleen het onderscheidsteeken gegeven, waar een *kerk* geïnstitueerd is, n.l. het zwarte kruis.

Wij zullen nu eerst Midden-Java, en daarna Soemba onder beschouwing nemen.

Bodemgesteldheid.

Midden-Java ten Zuiden is bijna geheel bergachtig gelijk het

¹⁾ In „Sadrachskring” door Ds. L. Adriaanse volledig opgegeven.

verreweg grootst gedeelte van Java. Het wordt in het noorden afgesloten door de lange reeks van bergruggen, die van West tot Oost gaande, geheel Java in een Noordelijk en een Zuidelijk deel van elkander scheidt. Van dit Zuidelijke deel vormt ons Zendingsgebied het middelste stuk, dat met het Noordelijk daartegenaan gelegen gebied wordt aangeduid als Midden-Java, in tegenstelling met Oost- en West-Java. Dit zal weldra, als de Regeeringsplannen hun uitvoering hebben gekregen, ook de hoofdverdeeling op staatkundig gebied van Java zijn, in plaats van de tot nu toe bestaande 21 Residenties. Van Oost-Java wordt ons Zendingsgebied eveneens door een wat grillig slingerende bergrug gescheiden. Aan de Westgrens, dus tegen West-Java aan, is de natuurlijke afscheiding minder fors. Een lager heuvelland daalt daar gestadig af naar het moerasachtige deel, waardoor de westgrens van Banjoemas loopt, welke grens echter op de kaart niet meer voorkomt, omdat voorloopig naar die richting niet veel uitbreiding wordt verwacht en de bevolking daar veel dunner aanwezig is. De terreingrenzen onderling, — omdat de Regeeringstoestemming voor vestiging van Zendelingen, volgens art. 123 Reg. Reglement, binnen bestaande (Staatskundige) *Afdeelingen* werd verstrekt — vallen samen met de oude Afdeulings- of de Residentiegrenzen, behoudens enkele gevallen, zooals in 't oosten van Poerworedjo. En die grenzen zijn meer natuurlijk gevormd door hogere bergketens, die een dagelijksche aanraking met de genabuurden bezwaarlijk maken.

Bergen.

De bergketens op Midden-Java dragen hun naam naar de grootste bergtoppen, waaronder de hoogsten: de *Slamat* (N.West van Poerbolinggo) de hoogste is, 3472 meter; in afdalende orde volgt dan de *Soembing* (N.W. van Magelang) 3336 meter, de *Lawoe* 3254 (Oostelijk van Solo), de *Sindoro* 3154 meter (N. West van Magelang), de *Merbaboe* (Oostelijk van Magelang) 3108 meter, de *Merapi*, Zuidelijk aansluitend aan de Merbaboe, 2866 meter, de noordpunt van Djocjakarta; de *Prahoe* 2557 meter (N.W. van den Sindoro).

Het *Diëngplateau* grenst Noordelijk, met hoogte van pl.m. 2200 meter, aan den Prahoe, terwijl het *Zuidergebergte of Goenoeg Kidoel*, dat Djocja oostelijk afsluit van Zuidwestelijk Soerakarta, eigenlijk een hoog heuvelland is, maar dan niet uit zandheuvels gevormd. Het is daarom ook schaarsch bewoond.

Aan de Zuidzijde raken Soerakarta, Djocjakarta, Poerworedjo, Keboemen en gedeeltelijk Banjoemas aan den Indischen Oceaan. Op sommige plaatsen met een heuvelachtige, zelfs stijl-rotsachtige kust, waartegen de machtige golfslag beukt, zoodat het vèr landwaarts wordt gehoord.

Van de bovengenoemde bergtoppen is *alleen* de *Merbaboe* geen vulkaan, terwijl juist de *Merapi* altijd bij dag een wolkpluim en

veeltijds bij avond een rossige gloed toont. Midden-Java wordt dus min of meer bedreigd door zes vulkanen. Bij al de schoonheid der natuur een onberekenbaar gevaar!

Rivieren.

De ligging der bergen bepaalt den loop der kleine en grootere rivieren. De grootste, de *Solorivier*, heeft een langen loop. Van het Zuidoosten ontspringend, loopt zij, gevoed door veel zijriviertjes, die van oostelijke en westelijke hellingen komen, met een zeer kronkelend bed in een groote bocht naar het noordoosten, en daardoor het geheel gebied van haar loop met grooten waterrijkdom voorziende. Buiten de grens zet de *Solorivier* haar loop nog ver voort om bij Soerabaja in zee te vallen. De snelle afloop — b.v. van Solo tot Walikoekoen met ongeveer 25 meter verval — en de vele rotsblokken, maken die rivier niet voor scheepvaart geschikt. Trouwens er is op Midden-Java ten Zuiden geen enkele rivier bevaarbaar. De *Kali Opak* stroomt in Westelijke richting door Djocjakarta, de *Kali Tjodé* van den Merbaboe door de stad Djocjakarta. Ook de *Kali Progo*, die in Temanggoeng zijn wateren vergadert en dan in Zuidelijke richting stroomt, valt, na de opneming van den *Kali Elo*, binnen het gebied van Djocjakarta, om niet ver westelijk van de monding der *Opak*, in de Indische Zee te eindigen. Ofschoon niet vèr van de *Progo* ontspringende, neemt de *Serajoe-rivier* een heel andere richting, n.l. naar 't Westen en veel zijrivieren, die van den Slammat afstroomen opnemend, zend zij haar wateren van af Poerbolingo naar 't Zuiden van Banjoemas. De *Serajoe* is de *Kidron*¹⁾ van ons Zendingsgebied. Van den Soembing komt ook de *Bogowonto*, die Poerworedjo (de Afdeeling en de hoofdplaats) doorstroomt in vlak Zuidelijke richting. Keboemen ligt aan de kleinere rivier *Loek Oelo*, die wel vele bijstroomen opvangt, maar welks bronnen niet vèr liggen, n.l. aan de Noordgrens van Frieslands terrein. Het lagere grondvlak tusschen de laatste twee rivieren heeft nog een tal van kleinere stroompjes en heeft daardoor grooter waterrijkdom, maar ook een veel hooger warmtegraad.

Klimaat.

Binnen het Zendingsterrein zijn namelijk groote temperatuursverschillen, die met het „hooger gelegen” zijn, een daling van den thermometer geven. Het noorden is over het algemeen van de Slammat tot den Prahoe koel. Daar vindt men dan ook aan de hellingen maar zeldzaam een dessa. Van de Zendingshoofdplaatsen ligt Wonosobo wel het meest koel, wijl het hoogst gelegen (750 M.). Magelang (met 380 M.) is frisch, Djocja (met 113 M.) en Solo (met 104 M.) zijn „dragelijk warm. Poerworedjo (met 67 M.) en Poerbolingo (met 51 M.) hebben meer hitte, terwijl Keboemen (met 21

¹⁾ d.i. de donkere.

M. boven zeepeil) het sterkste de Oostersche hitte vertegenwoordigt.

Uit der aard tellen de hoogstgelegen gronden aan de berghellingen niet mee bij de beoordeeling der vruchtbaarheid, maar overigens is bij zon- en waterrijkdom de vruchtbaarheid zeer groot en door het sneller groei-proces zijn er twee oogsten in het jaar, wel niet van alle, dan toch van zeer vele gewassen.

Dit staat ook in nauw verband met het verschijnsel, dat Midden-Java niet den Noordschen kouden en kalen wintertijd doormaakt en dat een overgang van het koude naar het warme jaargetij en omgekeerd onbekend is, evenals de groote verschillen van daglichtduur.

De dag in Indië is, met een zeer kleine afwijking, altijd 12 uur licht en 12 uur nacht met ongeveer 15 minuten schemertijd. Altijd dus evenveel zonlicht en gelijke warmte. Wat binnen de Keerkringen wijziging brengt, is het meest droge en het meest vochtbrengend getij, dat is dus, ook op Java, de *droge Oostmoesson* met bestendig Zuid-Oostelijke wind, ongeveer gelijktijdig met in Nederland de periode van de daglengte boven de 12 uur (Mei tot November). En gedurende de andere helft des jaars uit de tegengestelde richting de *Westmoesson*, met veel regenbuien, afgewisseld met onmiddelijk volgende zonneshijn bij Noord-Westelijken wind.

Wat daar de aarde zoo vruchtbaar maakt, die onverminderde zonnekracht, bij watervoorziening, is echter, evenals een *gestadigen* drup, schadelijk voor de werkkraft, en het doorzettingsvermogen, van het geslacht, dat er eeuw na eeuw gewoond heeft, maar wordt ook door den Europeaan ondervonden. De laatstgenoemde kan door den aard van zijn werkzaamheid, door eenigen tijd verblijf in hooger gelegen streek en met koeler thermometercijfer te houden, weer wat bekomen van de afmatting. De doorsnee-Javaan kan dat echter niet. De levensgang is daardoor sneller; de levensperioden: jeugd, huwbare leeftijd, en ouderdom, zijn er veel korter dan bij den Europeaan. In een tijdperk van pl.m. 55 jaar zijn er bij de Westersche volken geboren 3, tegen bij den Javaan 5 geslachten. De Javaan-sche vrouw heeft haar eersteling gewoonlijk om het 13e levensjaar.

Hierin is tevens iets genoemd, dat het bevolkingscijfer op Java, vooral Midden-Java ten Zuiden, beter belichten kan.

Bevolking.

Op geheel Java kan men naast de Inlanders en Europeanen nog vinden: Chineezen en vreemde Oosterlingen.

Maar de Inlanders op Java zijn in drie stamtypen te onderscheiden, n.l. de Soendaneezen in West-Java, de Madoereezen in Oost-Java en de Javanen in Midden-Java.

De echte Javanen zijn meer ontwikkeld en meer beschaafd dan de beide andere typen. En op onze zendingsterreinen, die ongeveer 1/6 deel van geheel Java beslaan, is het getal inwoners bijna 1/4 deel van alle bewoners van Java. Nog duidelijker kan de vergelijking

met de Nederlandsche provinciën (zie 1e noot) een kijk geven op de grootte der bevolking. Met geheel Nederland vergeleken telt Midden-Java ten Zuiden een oppervlakte van 2.079.000 Hectaren, Nederland 3.307.862 Hectaren. En een bevolking van 7.781.245 inw.; Nederland 6.895.146 inw. (Bij Soemba volgt nog een vergelijking als deze afzonderlijk). Dit verschil wijst nadrukkelijk op de grootere bevolking op kleiner oppervlakte. Nederland per Hect.: 2 inw.; Midden-Java p. Hect.: 3 inw.

Nog iets moeten wij mededeelen met het oog op de bevolkingssoorten. De samenstelling wijst aan, dat in Midden-Java in 1920 geteld zijn: Europeanen: 17.175; Chin., Arab. en andere vreemde Oosterlingen samen: 49.667, waarvan de Chineezzen zeker pl.m. 48.500. En Inlanders: 7.489.643. (Zie noot 2). De Chineezzen vormen dus nog een belangrijk deel der *niet Javanen*. Toch is op de kaart nog geen afzonderlijke Chineezzengemeente aan te geven.

In een „handleiding voor de Kaart, hebben wij ons niet zoozeer bezig te houden met de *historie* dezer bevolking en den Zendingarbeid voorheen en nu. Daarvoor raadplege men speciale Zendingboeken, vooral het kostelijke werk van Ds. D. Pol: Midden-Java ten Zuiden, waar nog andere bronnen voor de Zendingstudie zijn opgenoemd. (Uitgave Boekhandel Zendingstudieraad den Haag.)

1) Dichtbevolktheid in verhouding tot de bodemoppervlakte vergeleken met die van Nederlandsche provincies.

Grootte in Hectaren		Bevolking in 1920		Dichth. p. H.A.	
Soerakarta	635.062 ⁵		2.060.870	3 +	
Gelderland en Utrecht	508.971 } 137.900 }	646.931	729.688 } 342.322 }	1.072.000	1½ +
Djoejakarta	317.812 ⁵		1.374.168	4 +	
Zeeland en Utrecht	179.555 } 137.960 }	317.515	245.117 } 342.322 }	587.439	1¾ +
Kedoe	558.000		2.713.517	— 5	
Zuid-Holland en N.-Holland	300.956 } 279.423 }	580.379	1.678.670 } 1.298.051 }	2.976.721	— 5
Banjoemas	568.000		1.627.600	— 3	
Overijssel en Groningen	334.728 } 235.813 }	570.541	438.818 } 365.586 }	804.404	— 1½

2) Samenstelling der bevolking van Midden Java ten zuiden. 1920.

	Europ.	Inlanders	Chin. Arab. Anderen
Soerakarta	5.003	2.029.843	14.704
Djoejakarta	4.885	1.270.594	7.336
Kedoe	5.204	2.404.694	16.693
Banjoemas	2.083	1.754.512	10.934

Hoofdwegen.

Aan het Zendingswerk komen vooral ten goede de *hoofdwegen*, die voor gebruik met voertuigen en auto's geschikt zijn. De voetpaden zijn veel meer in getal, maar maken voor den gebruiker van deze kaart het gebruik niet beter. De snelverbindingswegen, *trein-* en *tram-wegen* echter hebben groote beteekenis. De *Hoofdspoorweg*, die Java in zijn lengte doorloopt, gaat door de meeste zendingsterreinen en langs de meeste hoofdplaatsen en tal van andere plaatsen van het Zendingswerk. De uitbreiding van den Zendingsarbeid houdt ook met den factor der wegen, spoorwegen en tramwegen merkelijk verband.

Behalve den zijtak der spoorwegen door Banjoemas langs Poerwokerto naar Tegal, sluit zich te Solo ook nog een zijtak in noordelijke richting aan, die zich even over de grens van Soerakarta in westelijke richting wendt naar Amborowo, en boven het westelijk grenspunt van Soerakarta weer een aansluiting geeft naar Semarang. Aanvullende *tram*verbindingen in Noordelijke richting — een tweetal — even boven den uit Soerabaja komenden spoorlijn, brengen, één in Westelijke, de andere in Oostelijke richting verbinding met Midden Noord- en met Oost-Java. Over onze zendingsterreinen gaan van Djocja een tramlijn naar Amborowo langs Magelang en een van Maos, niet ver van Adipala in Banjoemas, langs den oostelijken oever van de Serajoe naar Poerwokerto, om vervolgens, met een zijlijn naar Poerbolinggo, weer langs het oevergebied der Serajo, Wonosobo aan te doen. Vandaar, tusschen de bergen Sindoro en Soembing, naar Parakan en Temanggoeng, sluit die lijn zich even boven Magelang aan den tram „Djocja—Amborowo” aan.

Levensonderhoud.

Waarvan leeft nu de bevolking op onze zendingsterreinen? De vele bergen in aanmerking nemende, zou men denken ter beantwoording dezer vraag aan Zwitserlands weiden en vee en dan verwachten, dat die ook bijzonder op Java zouden zijn. 't Is echter juist omgekeerd. Veeteelt is er weinig, omdat de Javaan onder het Oostersch klimaat juist die hellingen niet voor grasland kan benutten, maar ze wel als sawah, — de naam voor het *natte* rijstveld — heeft dienstbaar gemaakt aan zijn levensonderhoud en verder vervulling van zijn nooddrift. De veerijkdom van den Javaan bestaat over het geheel uit één of enkele karbouwen of buffels, de Javaansche koe, die echter van ons Europeesch rund nog al verschilt en ook den dienst bewijst van ons paard, namelijk voor landbearbeiding en transport. Want zijn landbouw vraagt moeilijk werk en zou door het paard niet zoo gewillig en doorzettend kunnen geschieden.

De groote vraag toch voor de hoofdvoeding n.l. de rijst, is: veel vocht, zelfs een groeien in een onder-water-staand bouwveld. Er wordt n.l. als het niet anders kan, ook wel rijst verbouwd op droge

velden, maar de opbrengst is dan o zooveel verschillend. De tegal, het *droge* rijstveld, is dus niet zoo begerlijk. De sawah is een gebruikmaking van het water der beekjes en stroomen, die hooger op de bergen hun bronnen hebben en daarom geheel het jaar door van watervoorraad voorzien zijn. Door een menigte grootere en kleinere waterleidingen en kanaaltjes wordt dit water geleid rechts en links naar een reeks van vlakgemaakte velden en veldjes, die terrasvormig op de hellingen zijn aangelegd, zoodat het naast-lagere terras van het hogere door een dijkje is gescheiden. Daardoor dat nu het water uit het hooger veld door een voldoende opening in dat dijkje beneden het eerste meertje, weder een tweede meertje vormt, dat op zijn beurt als het peil bereikt is, door een opening in het tweede dijkje naar lager velden weer water en slib afvoert, waardoor de helling van den berg trapsche wijze onder water gezet wordt en tevens door dagelijkschen toevoer zijn bemestingsaandeel aan bezinksel ontvangt, heeft de Javaan al geslachten vèr terug zijn bouwgrond verkregen voor rijstbouw. Vóór ze te kunnen gebruiken worden zij geploegd, waarvoor de karbouwen, paarsgewijze aan den ploeg gespannen, door den slijkbodem en het nog daarop staand water wadende, den ploeg met langzamen tred trekken, terwijl de ploeger dezen zoo diep mogelijk door den bodem doet woelen.

Na dit werk volgt straks weer het eggen, waarbij weer de karbouwen dienst doen, terwijl menschenhanden den hak hanteeren om daardoor het niet vlak geworden effen te maken.

De zaaipadi (ongebolsterde rijst) is inmiddels reeds op een primitief kweekbed tot ontwikkeling gekomen. Want de bewerking van sawahgrond duurt van 50 tot 60 dagen. Bij beschikking over veel water kan het in korter tijd zonder schade voor den groei.

Is de laatste bewerking van den bodem afgelopen, dan begint men het planten van de bibit, het jonge rijstplantje van 20 tot 30 centimeters, dat eenigzins ingekort, door vrouwenhanden en met vroolijke stemming, op afstanden van ruim 10 centimeters onderling, bij drie tegelijk met de worteltjes in den weeken grond wordt gezet, waarbij de vrouwen tot over de enkels in den modder stappen en natuurlijk steeds achteruitgaande werken. Twee tot vier dagen wordt dan den planten rust gelaten tot inwortelen, om bij het inlaten van versch water niet los te spoelen. En na tien dagen, wanneer zij zich hersteld hebben, laat men somtijds het veld, voor een volkomen waterverversching eens geheel droogloopen. Wieden en uitdunnen geschiedt doorgaans niet erg nauwkeurig. Tusschen het uitplanten en het rijp zijn verlopen gemiddeld 4 tot 6 maanden, naar gelang het veld gunstiger bodem of ruimer irrigatie (bevloeiing) heeft.

Van de bewaking tot afweer der vogels, die ook noodig is, spreken wij nu niet.

Als de korrel is gezet, laat de landbouwer het water weg loopen om onder den zonnegloed spoedig te rijpen, en dan te worden gesneden. Dit geschiedt halm voor halm, op ongeveer 30 centimeter

beneden de pluim, terwijl men de bladen aftrekt, en ze dan in bundels, zoo groot, dat men ze omvatten kan, saambindt en op het veld legt, om later naar het erf te worden gedragen en in de schuur. Een zeer omslachtige wijze van oogsten! Maar de Javaan zal dit uit vrees voor zijn goden niet veranderen!

De tegal-bewerking geschiedt door inpoten van telkens een enkele rijstkorrel in een daarvoor gestoken gaatje. Minder omslachtig dus.

De rijstooft kan 2 maal 's jaars, in gunstigste omstandigheden nog wel meer plaats vinden.

Als bijkomstig voedsel wordt in sommige streken de mais, djagoeng, nog op een gedeelte van het erf of op een gedeelte der afgedroogde rijstvelden na het snijden verbouwd, tegen het begin van de Westmoesson. Die oogst valt van 60—80 dagen later, doch meest omdat de rijstooft minder gelukt is of de rijstvoorraad niet toereikend is. De mais is in hogere bergstreken meer hoofdvoedsel, in lagere is zij voedselaanvulling bij rijstgebrek. De maisbladen gebruikt de Javaan om zijn sigaret dekblad te geven! ¹⁾

Behalve dezen landbouwarbeid beoefent de Javaan, ofschoon niet zeer intens, het kweken van eetbare vruchten. In drie soorten zijn die te onderscheiden, 1°. *knolgewassen*, dus vruchten onder den grond, n.l. roode en witte uiensoort, zoete aardappel en oorspronkelijk uit Europa afkomstige gewone aardappels „bataten”, die echter een hoogte van \pm 1000 Meter behoeven, en de maniok waarvan het tapiokameel bereid wordt, niet alleen voor eigen gebruik, maar ook in de culturen voor uitvoer, — een gewas, dat met goeden wil der Javanen, bij de steeds uitzettende bevolking kan behoeden voor een altijd dreigend gevaar van voedselgebrek door mislukking van een aan veel gevaren blootgestelde rijstooft. Maar de Javaan is wat dit vraagstuk betreft te weinig vooruitziende, zelfs meer zorgeloos.

2°. *Gewassen met hangende vruchten*. Daaronder zijn allereerst de boomvruchten en heestervruchten te rekenen; verder mosterd, boontjes en sojaboonen, olie-, aard- of apenootjes. En dan de Europeesche groenten als kool, salade, selderie en anderen, onder voorwaarden, als bovengenoemd voor de „bataten”; meest voor gebruik der Europeanen.

De 3° soort zijn de *kruipende gewassen*, d.z. de langs den grond groeiende vruchten: o.a. groote komkommers en de watermeloenen.

Bij het noemen van de gewassen der tweede soort, hebben wij kortweg genoemd, boom- en heestervruchten. En wel omdat er naast het gebruik voor eigen behoefte, ook een gebruik gemaakt wordt van sommige dezer boom- en heestervruchten voor de „Cultures”, met welk woord wordt aangeduid het aankweken en bereiden van landbouwproducten met het doel, die in den groot-handel te brengen. Aanvankelijk waren deze culturen, toen „onder-

¹⁾ Zie J. V e t h. *Java*. 2e dr. Haarlem 1912. dl. IV 511 v.v.

nemingen" of „plantages" genoemd; voornamelijk in handen der Oost-Indische Compagnie; na 1812 onder *Regeerings*-dwang of met *Regeeringssteun* instand gehouden. Toen werd de bevolking gedwongen, wel tegen eenige vergoeding of huurloon, maar niet vrijwillig, een deel zijner gronden en sawah's of tegals voor dit doel voor een zeker aantal jaren of zelfs onbepaald, te laten gebruiken. Dit was niet in het voordeel van den Javaan, die echter eenige vergoeding kon vinden voor het derven van zijn oogst, in schraal beloonden arbeid bij de „Onderfneemers". Veel van deze toestanden zijn sedert 1812 langzaam veranderd. Over 't algemeen heeft nu de bevolking weer vrijer beschikking over zijn grond, met grooter plantloon voor in huur genomen vruchtenopbrengst of voor eigen aanplant bij levering zijner gewassen en vruchten aan de fabriek of het leveren aan de markten. Zoo worden tot de cultures gerekend: de *Suikerrietculture*, *tabaksculture*, beide in de Vorstenlanden; de *Indigoculture* in Djocjakarta vooral; de *klapper-* of *kokospalmculture*, elders dan op het erf in de dessa, voor gebruik van de ongebroke not, of voor het daaruit bereidde kokosvet, en de olie, voornamelijk voor de zeepfabrikatie; en de dichte veselbos rondom den not, voor allerlei touw- en weefindustrie; de *pisang* (een bananen-soort); de *sagopalm*, om de sago uit het merg bereid; de *kina-plantingen*, *thee-* *koffie-* en *kaneelaanplantingen*) en, om iets van kleinere omvang te noemen, de Sesamvrucht (voor Ricinus of wonderolie) en Ananas. Ook de weder opkomende vanilleplanting kan hierbij gerekend worden. Wat een weelde moet het zijn in zulk een land te leven, waarvan de opbrengst, de rijkdom en verscheidenheid van gewassen, de zorgen voor het brood zooveel verlicht! Zoo hooren we U zeggen. En dan zullen wij er nog iets bijvoegen: n.l. het leven is, b.v. wat bijbehoefden betreft, niet zóó als bij ons; aan winterbrandstof en winterkleeding is op Java geen behoefte, om de, het geheele jaar door, even gelijke warmte. En de kleeding stelt om dezelfde reden den inlander niet voor groote uitgaven. De dessaman kan het hout voor brandstof in de regeeringsbosschen, zonder veel meer dan de moeite, verzamelen uit het sprokkelhout, omdat het vuur alleen tot spijsbereiding noodig is.

Woning.

En het hout voor zijn woning, — de doorsnee Javaan bewoont, wat wij in Nederland een hut zouden noemen, — kan hij op aanvraag ook uit de regeeringsbosschen kappen.

Hij is eigen timmerman; spijkers behoeft hij niet te koopen, want hij gebruikt op den vlakgemaakten bodem een onderbouw van opstaande effengemaakte boomen, waarvan de tusschenruimten aan de zijden worden gesloten met vlechtwerk, waardoor onze ramen kunnen gemist worden, behalve aan de voorzijde, omdat het heldere zonnelicht er genoeg doorschijnt. Deze vierkante ruimte wordt ge-

dekt door vier schuine driehoekige dakvlakten, die aan de eindpunten elkaar raken, òf door dakvlakten, 2 in getal, gesloten, die een vierkanten vorm hebben en het huis meer het aanzien van een loods met rechtopgaande gevels geven. Bij sommige soorten wordt dat dak door eenigzins verminderde helling (geknikt) aan het onderste gedeelte, gebruikt tot een, door een laag hekje afgesloten, voorruimte, de voorgaanderij. Een bamboevloer, in het huis, wordt op Midden-Java *niet* gebruikt. Deze wordt meer in huizen, waar een vrije onderruimte wordt uitgespaard, en men dus op ongeveer een manslengte boven den grond leeft en slaapt, aangetroffen. Zulke paalwoningen vindt men meer aan de *vlakke* kust en op de kleinere eilanden van den Indische Archipel, o.a. ook op *Soemba*. Tot stevige verbinding van de gebinten worden houten pennen gebruikt. Het dak, waarvoor op Midden-Java, waar de woningen doorgaans kleiner zijn, bamboehalmen kunnen gebezigd worden, wordt gewoonlijk gedekt met strooken van along-along-gras of moeras-palmbladen. Waar veel hout voorkomt, vooral in de nabijheid van djati-(teak-) houtbosschen, gebruikt men een soort van pannen of leivorm van platte stukken hout. De gebakken pan voor bedekking wordt in de laatste jaren meer door *gegoede* inlanders gebezigd. Over 't algemeen zijn dus de bouwmaterialen weinig kostbaar, en ook is de bamboe gemakkelijk te bewerken, omdat de splijting zeer regelmatig is.

Alles bijeen genomen zijn de levensvoorwaarden niet zoo moeilijk. En toch! — vergeet het afmattend klimaat niet, er is zooveel, dat die weelde *niet* doet genieten, door de velen, die er midden in zijn.

Welvaart.

Vooreerst is de welvaart der bevolking — waar die het *dichtst* opeenwoont, en daardoor het grondgebruik minder moet zijn — maar *betrekkelijk*. Zoo is b.v. de welvaart op Midden-Java het minst in de Kedoe.¹⁾ Wat meer welvaart vindt men in sommige suikerstreken. Op het gebied onzer Zendingswerkzaamheid wordt suiker-*cultuur*, meest in de Vorstenlanden en dáár nog meest tusschen Djocja en Solo gevonden.

Ziekten.

En dan brengt het klimaat juist de verspreiding van vele langzaam-sloopende ziekten met zich, zooals de dysenterie, de bēri-bēri, en de malaria, die inheemsch zijn, en bovendien nog de pest („de zwarte dood”) en de cholera, die plotseling optreden, de duizenden in een ziekteverloop soms van weinige uren, als halmen voor de

¹⁾ Veth a. w. IV bl. 26.

zeis des maaiers, neerslaan, en na korter of langer perioden weer uitbreken. En al is dat niet een *ziekte* te noemen, toch is het een somber verschijnsel, dat onder de bevolking er maar weinige niet bezocht zijn met groote, diepingrijpende, afschuwelijke zweren.

Neen! Java is „het Paradijs op aarde" *niet!*

Geestelijke armoede.

En als wij dieper zien, namelijk in het *geestelijk* bestaan van den Javaan, dan is daar een gestadig onbevredigde *behoefte aan geluk*. Want hij tast in het duister naar het geluk en wordt telkens teleurgesteld. Wie zal het hem geven? Daarom grijpt hij naar allerlei middel en van het ééne veelbelovende, naar het ander meer-belovende middel, om telkens teleurgesteld te worden. Allereerst zijne offers aan de *afgoden der voorgelachten*, die eigenlijk een aanbidding uit pijnlijke vrees voor de *geesten der gestorven* bewijzen; daarnaast, de sporen van den *ouden Hindoe godsdienst*, door verhuizingen overgeplant naar Java in verre eeuwen, die in 't bezoeken, offeren en bidden op oude gebedsplaatsen van dien tijd, kenbaar worden. Verder, het vasthouden, althans in uitwendige vormen, *aan het Mohammedanisme*, dat in later eeuwen naar Java is overgeplant en verspreid, n.l. het opzeggen van gebeden en het volgen van gebruiken van Mohammedaansche herkomst, al verstaat men het Arabisch niet; om eindelijk, dorstig naar vrede en geluk, zich aan de uitlokkende beloften over te geven van volksgenooten, die voor geld onderwijs geven in een *ngelmoe*, — een geheime geluksleer —, in het aanleeren en gebruiken van spreuken of formules en handelingen bestaande; die echter de vrees niet wegneemt en het geluk niet naderbij brengt. Een dorstige bij een waterlooze fontein!!

Voor al op Midden-Java en 't meest in de Vorstenlanden en de naaste omgeving op ons zendingsgebied, is dat volgen van een *ngelmoe*-leeraar of het verlaten van den één, om weer een ander met een nieuw *ngelmoe* te volgen, een algemeen verschijnsel. Want *ngelmoe* is een soortnaam, waaronder zeer veel onderscheidens te vinden is. Oppervlakkig bezien geeft het het verschijnsel van een terug grijpen naar het Hindoeïsme met zijn monnikachtige levens- en gelukbeschouwing.

Van al wat we tot dusver beschreven, zijn de aanwijzingen op de zendingskaart in meer of mindere mate te vinden. Daarom vindt gij juist de meer nauwkeurige aanwijzing der groote, maar ook der kleinere en kleinste rivieren en beken of bergstroompjes, die de sawah-aanleg en de meerdere *bewoonbaarheid* markeeren in de *hooger-gelegen* deelen des lands, die kunstmatige watervoorziening der velden noodig maken voor levensonderhoud.

Oud-Hindoeïsme.

In verband met wat wij van den ouden Hindoe godsdienst schre-

ven, valt nog op te merken, dat 't woord „*Tjandi*”, ook in samenstelling van namen, wijst op overblijfsels van heiligdommen en tempels. De meeste daarvan worden gevonden aan de grens van Djocjakarta en Soerakarta in de nabijheid van Prambanan, het talrijkst in de nabijheid van Tjandisewoe. Een enkel gedenkstuk van massalen omvang is de *Boroboedoe* in Magelangs-afdeeling. Deze oude tempel, bij de *dessa* van dien naam, is eigenlijk een terrasvormig-opstijgende reeks van tempel-cellen, ieder met een of ander godenbeeld, niet bestemd dus voor talrijke bijeenkomsten, maar voor persoonlijk, bijna afgezonderd, zich voor de godheid stellen met offers en gebeden. Verder is op het Diëngplateau — een hoogvlakte juist over de grens van het Zendingsterrein — nog een heele reeks van oude tempelruïnen, de vijf Ardjoeno-Tempels, in welke omgeving nog veel overblijfsels van oude afgodsbeelden gevonden zijn, die men bijeen heeft gebracht.

Deze overblijfsels getuigen nog van een betrekkelijk hoogstaande kunstvaardigheid der bevolking in den Hindoetijd. Tusschen 300—1400 n. Chr. geb., dus twee eeuwen vóór de eerste Hollanders hun voet op Java zetten en één eeuw vóór de Portugeezen daar kwamen handeldrijven, valt dit Hindoetijdperk. In de tusschen laatstgenoemd tijdstip gelegen eeuw was de Mohammedaansche godsdienst op Java overgebracht en daarmee den tempels en beelden een verder vermeederen en ook het uiterlijk gebruik ontzegd. Want Mohammed verbood zijn volgelingen het maken of hebben van beelden, dus zeker zulke, die voor godsdienstig gebruik bestemd waren. Toch konden zijn volgelingen niet verhinderen, dat het hart der bevolking er nog prijs op stelde, ze te behouden. En *ongestoord* heeft de Islam maar honderd jaar op Java gewerkt, toen er Christenen begonnen te komen. Een oppervlakkige aanraking en overheersching heeft wel den Javaan den *naam* en den *schijn* van „Moeslim” doen aannemen, maar deed in hart en volksleven nog veel van de oude voorvaderlijke geestesrichting stand houden.

Oud-Javanisme.

Hiervan nog een enkel voorbeeld aan de hand van de kaart. Bij Rongbok, in Djocjakarta aan de oostgrens, wordt aan den rotsigen oever jaarlijks een bedrijf beoefend, dat met veel inspanning en levensgevaar gepaard gaat, n.l. het inzamelen van de eetbare vogel-nestjes der Salangeezen, een zeeoever-zwaluw. Datzelfde in nog een meerderen omvang, heeft plaats bij Karang-Boleng, aan de Z. Westgrens van Keboemens terrein. Een zeer winstgevende maar ook een levensgevaarlijke bezigheid. En juist daarbij komt het, sterker dan anders, uit, dat voor het besef van den Javaan de geheele natuur door een menigte van *geesten* wordt beheerscht, die hij te ontzien, of bij wie hij hulp te zoeken heeft. Zoo staat volgens dit geesten-

geloof de Indische oceaen met zijn oevers onder bijzonder gebied van *Ratoe Loro Kidoel*, de zeegodin van het Zuiden. En juist daarom zal geen Javaan dit moeizaam werk van nestenplukken ondernemen, zonder eerst aan Njahi-Loro Kidoel een offer gebracht te hebben. In het Gouvernementspakhuis te Karang-Boleng, waar de pluk tijdelijk kan opgeborgen worden, staat voor den geest der maagdelijke zeegodin een paradebed en daarnevens een tafel, die wordt voorzien, elken Donderdag opnieuw, bij ontstoken lampen en wierook, met weltoebereide spijzen, — het offer dergenen die deelnemen aan dit werk. Te Rangkob staat boven op den kustmuur te midden van een aanplanting van kokospalmen een zeer mooi huis van bamboe, ofschoon onbewoond, toch van bed, huisraad en prachtige kleederen voorzien en dat door elk voorbijgaanden Javaan eerbiedig gegroet wordt. Een priester zorgt er voor, dat dit alles bewaard, rein en voor de godin elk oogenblik gereed gehouden wordt, maar hij zelf betreedt dit godenpaleis niet, zonder dat een wierookdamp aan den drempel ontstoken is en de schaar zijner volgelingen daarbuiten in angstige spanning geknield ligt. Bij offermaaltijden in den pluktijd wordt tusschen de boomen een zindelijke mat op den bodem uitgespreid en spijzen daarop opgediend. Als zich de plukkers aan den maaltijd vergaderd hebben, zenden zij hunne gebeden tot de Ratoe Kidoel op, en werpen zich daarna voorover op den grond, om den geest der zeegodin de gelegenheid te geven van de spijzen naar haar behagen te proeven. Zij zuigt er slechts de fijne, onstoffelijke kracht uit en laat het grovere, zichtbare deel aan hare vereerders, die later onder een gamalangmuziek zich daaraan te goed mogen doen.¹⁾

Dit is ééne vereering uit de vele aan de geesten, die in dessa of huis, en bosch of grot, in water of wildernis en vulkaan verblijf houden. Overal voelt de Javaan zich onder de bedreiging of afhankelijkheid van geesten. Ook in dit opzicht is Java voor den Javaan geen Paradijs! En in den diepsten grond is zijn godsdienst een heidendom van animistischen vorm.

En nu de kaart en het *Zendingswerk*.

Hoofddienst.

De *Hoofddienst* van het Gereformeerd zendingswerk is de evangelieverkondiging, waarbij de Missionaire Dienaar des Woords de aansprakelijke is, zoolang niet uit de tot het geloof gekomen Javanen er zoovelen aanwezig zijn, dat een Kerk met ambtsdragers kan worden ingesteld. In 't laatste geval dient hij die Kerk als consulent, tot een eigen predikant uit de Jav. geloovigen kan worden beroepen. Tot zoolang geen Kerk is tot stand gekomen zijn er *helpers* onder zijn leiding en opzicht noodig om samenkomsten te houden en met

¹⁾ Zie Veth a. w. IV. 135.

den Javaan (en zooveel mogelijk ook met den Chinees) over het evangelie te spreken. ²⁾)

Daarbij zijn weer *anderen* als *colporteurs*, die rondgaande of in een kiosk gezeten, bijbels en boekwerken te koop aanbieden en daarbij een woord over het Evangelie spreken en vragen beantwoorden door de bezoekers gesteld.

Waar een Kerk tot openbaring is gekomen staat op de kaart boven het plaatsteeken een *zwart* kruis (in onderscheiding van een *rood* voor ziekenhuis of hulpziekenhuis en polikliniek).

Voorts zijn de *courantombrengers*, de verspreiders van het *Evangeliewoord* in *gedrukten* vorm, de *pioniers* in den arbeid.

Zij brengen de maandelijksche nummers van de Javaansche „Mardi Rahardja” (d. i. De weg tot geluk) of de Maleische „Penaboer” (d. i. de Zaaier) overal rond aan wie genegen zijn, die te ontvangen en kunnen lezen. Zij vinden zóó juist 't adres van waarlijke belangstellenden en geven van die ervaring kennis ten dienste der helpers om er te gaan arbeiden. De omvang van dit deel van het werk blijkt uit het cijfer van nu maandelijks boven de 35.000 verspreide exemplaren van Mardi Rahardja waarvan een groot gedeelte per post.

Hulpdiensten.

De *hulpdiensten* zijn *Schooldienst* en *Medische dienst*.

De *Opleidingsschool* voor *helpers* in beide de *hulpdiensten* en de daarboven uitgaande de *Opleidingsschool* voor *helpers* in den *hoofddienst*, beide nu gevestigd te Djocjakarta, brengen hun *steun* aan Hoofd- en hulpdiensten.

Daarom noemen wij deze het eerst. De *opleiding* voor *helpers* in den *hoofddienst*, Theologische school voor Inlanders, is zoo ge-

1) Statistiek van den **Hoofddienst** der Zending van de Geref. Kerken in Nederland. 1925.

Zendings- terrein	Geïnstitueerde Kerken	Aantal plaatsen waar gearbeid wordt	Inl. Helpers Evangelisatie	Aantal Gedoopten op 1 Jan. 1925				Tot het Av. toegelaten		Aantal in 1925 gedoopt			Overl. in 1925	Huwel. in 1925	Gemidd. aantal Kerkgangers in 1925
				Mannen	Vrouwen	Kinderen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Kinderen			
Poerbolinggo . .	3	20	9	163	177	352	692	159	172	18	14	42	—	10	
Poerworedjo . .	4	12	12	166	206	336	708	166	206	20	24	41	18	10	560
Keboemen . . .	3	13	11	140	144	314	598	140	144	13	13	39	9	7	750
Djocjakarta . . .	4	21	11	449	388	693	1530	449	388	45	29	88	17	14	1030
Magelang . . .	1	11	11	143	94	155	399	109	82	3	5	14	8	10	279
Wonosobo . . .	—	2	2	21	27	23	71	21	27	11	16	10	1	2	60
Soerakarta . . .	2	25	11	363	359	510	1232	363	359	83	53	112	11	12	+1000
Totalen . . .	17	104	66	1445	1397	2383	5230	1307	1378	193	154	346	64	65	3679

wijzigd, dat na welgeslaagde studie de jongemannen bekwaam zijn om, als er plaats is in een Javaansche Kerk, als pandita — predikant — te worden beroepen bij de Javaansche Kerken. Naast Ds. D. Bakker, die reeds jaren lang aan de Keuchenius-school de Kerken diende voor geestelijke opleiding der helpers, is nu benoemd Dr. F. L. Bakker, zijn zoon, die zich reeds een theologisch wetenschappelijke naam verwierf.

Wat de Schooldienst zelf betreft, is er groote verandering gekomen, door de inrichting der Keuchenius-school te Djocja, die nu den Javaansch-Christelijke jongeling opleiding geeft tot onderwijzer met de door de Regeering geëischte bevoegdheid. Er komen nu uit deze Normaalschool de onderwijzers voor de Inlandsche Zendingsscholen, om daar onder toezicht van den Missionairen predikant onderwijs te geven.

Zoo zijn tal van zendingsscholen verzezen, die met de Gouvernmentsscholen in de dessa minstens gelijk staan en daardoor meer aan de begeerte der inlanders voldoen, nu de begeerte naar kennis bij hen sterker wordt. Ofschoon nu niet *uitsluitend* aan het zendingendoel gewijd, wordt dit onderwijs niet uit het oog verloren op onze zendingsschool; ofschoon er vrijheid aan de leerlingen moet gegeven worden, op begeerte der ouders, het gebed en godsdienstonderwijs niet bij te wonen. Opmerkelijk is, dat van die vrijheid maar zelden gebruik wordt gemaakt.

Bovendien is de begeerte bij de Javanen naar onderwijs, dat zich van de Hollandsche taal op de school bedient, oorzaak geworden van de inrichting van Christelijk-Hollandsch-Inlandsche, en, voor zoover noodig, ook Christelijk-Hollandsch-Chineesche Scholen. Deze soort scholen hebben het grootste aantal leerlingen. Ofschoon zij door afzonderlijke Christelijke vereenigingen worden verzorgd, gaat toch een merkbaaren invloed op de jeugd uit en komt hun arbeid dus weer aan het Zendingswerk ten goede.

Volgens de Statistiek 1925 bedraagt het getal *Inlandsche* scholen op Midd. Java ten Zuiden 57, waarvan in *Soerakarta* 19, in *Djocjakarta* 12, in *Magelang* 7, in *Poerbolingo*, *Poerwordjo* en *Keboemen* ieder 6 en in *Wonosobo* 1; met een totaal aantal leerlingen van 3186 jongens en 720 meisjes; en totaal aan onderwijzers 142 en onderwijzeressen 4.

Het aantal *Scholen met Hollandsch*: in *Soerakarta* 10; in *Djocjakarta* 7; in *Magelang* 6; voor *Poerbolingo* zijn de cijfers respectievelijk: 2; voor *Poerwordjo* 2; voor *Keboemen* 2; (met 114 Europ. en 45 Inl. leerkrachten).

Van al dit Holl. onderwijs maken 3887 jongens en 1556 meisjes gebruik. Op de *Holl. Ind. Kweekschool te Solo* zijn nog 90 mannel. en 23 vrouwelijke leerlingen. Sedert 25 zijn er reeds weer scholen geopend, die tot April 26 op de kaart vermeld zijn.

Onder de bearbeiding in verband met het Evangelie staan dus

totaal op Midden Java te Zuiden 9472 leerlingen. ¹⁾ Dat doet voor een komend geslacht goede hoop koesteren, als „saski“-indjil, d.i. evangelie-getuigen.

Op de kaart is alle schoolarbeid uniform aangeduidt met het *blauwe vlagje*; *niet*: hoeveel scholen in elke plaats.

Alle plaatsen die door Hoofddienst of Hulpdiensten met het Evangelie in meer rechtstreeksche aanraking staan en waar meestal ook „Koempalan“ wordt gehouden en onderricht gegeven, worden op de kaart met het *vierkant zwarte plekje* in de omlijsting der plaatsen aangewezen.

De Medische Dienst. Hulp aan het zieke lichaam moge in 't Zendingswerk wel niet vooropstaan, omdat de geestelijke, schoon onbegrepen, behoefte de meestdringende hulp eischt. Maar zij mag bij een gezond Christelijke opvatting niet vergeten worden. Jezus Christus wil de Behouder zijn van ziel en lichaam beide, wat 't lezen van het Nieuwe Testament duidelijk doet uitkomen.

Waar eventueel het bieden van geneeskundige hulp, door den Zending-zelf voorheen te bezwaard en belemmerend voor den Hoofddienst was, omdat ook de opvoeding van bekeerden tot helpers in het onderwijs aan anderen, ook nog een schooltaak naast de Zendingsschool van hem eischte, boven de prediking, moest het medisch werk dikwijls door die overlading of oppervlakkig of onvoldoende worden.

Dit gaf de behoefte om, naast voorbereidend onderwijs aan kinderen, door middel van wat de lagere school beoogt, en naast hetgeen wij nu Middelbaar onderwijs noemen, als ze hulpdienst te brengen hulpe aan den lichamelijk zieken mensch. Aan daarvoor rechtstreeks opgeleide mannen met christelijke barmhartigheid en geloofsliefde beziel, moest dezen „diaken arbeid“. (Handel. 6 : 1,2 reeds mede aangeduid) voor de zieken opgedragen. Maar dan niet enkel voor de reeds geloovig-gewordenen, maar ten dienste van allen,

¹⁾ Zie statistiek der scholen hieronder en Pol. Midden Java blz. 210 v.v. tot 31.

Inlandsche scholen. 1925.

	Aantal	2e klasse scholen	Dessa-scholen	Inl. onderwijzers	Inl. onderwijzeressen	Jongens	Meisjes
Soerakarta	19	18	1	52	1	1316	231
Djocjakarta	12	4	8	25	2	508	172
Magelang	7	4	3	10	—	193	26
Poeworodjo	6	3	2	17	1	393	89
Keboemen	6	3	3	19	—	333	91
Poerbolinggo	6	4	2	15	—	280	102
Wonosobo	1	1	—	4	—	110	9
Totalen	57	37	20	142	4	3186	720

Scholen met Hollandsch. 1925.

	Aantal	Eur. onder- wijzers	Eur. onder- wijzeressen	Inl. onder- wijzers	Inl. onder- wijzeressen	Jongens	Meisjes
Soerakarta							
Holl. Christ. School	1	2	4	1	—	172	125
Idenburgschool (H. I. S.)	1	3	1	2	1	268	43
Kon. Emmaschool	1	—	3	—	3	—	113
2e Holl. Inl. School	1	2	2	2	2	213	27
Europ. School	1	2	2	—	—	62	60
Holl. Inl. School Klaten	1	3	1	3	—	214	60
Holl. Inl. School Sragen	1	1	2	4	—	196	61
Muloschool	1	3	—	1	—	69	11
Schakelschool	1	1	—	1	—	53	4
2e Holl. Chin. School	1	—	3	—	1	60	57
Totalen	10	17	18	14	7	1307	561
Djoejakarta							
1e Holl. Inl. School	1	3	1	2	1	242	53
2e Holl. Inl. School	1	3	1	2	—	182	25
Holl. Chin. School	1	4	3	—	—	166	83
Muloschool	1	1	1	—	—	195	—
Koningin Wilhelmina School	1	—	4	1	—	1	103
Europ. School	1	4	3	—	—	143	116
Holl. Inl. School Wates	1	1	1	1	1	102	23
Totalen	7	16	14	6	2	1031	403
Magelang							
Holl. Chin. School	1	4	4	—	—	200	110
Europ. School	1	3	1	—	—	70	55
1e Holl. Inl. School	1	2	2	1	1	174	39
Schakelschool	1	1	—	1	—	15	2
2e Holl. Inl. School	1	3	3	2	—	230	58
Muloschool	1	2	—	—	—	39	13
Totalen	6	15	10	4	1	722	277
Poerworedjo							
Holl. Inl. School	1	4	—	3	—	190	81
Holl. Chin. School	1	2	2	—	—	88	29
Totalen	2	6	2	3	—	278	110
Keboemen							
Holl. Inl. School Gombong	1	2	2	4	—	282	83
Holl. Chin. School	1	5	—	—	—	140	34
Totalen	2	7	2	4	—	422	117
Poerbolingo							
Holl. Chin. School	1	2	2	—	—	81	28
Holl. Inl. School Poerwokerto	1	2	3	3	—	230	70
Totalen	2	4	5	3	—	311	98
Totaal generaal	29	64	50	34	11	3887	1566

om zoo meer aanraking voor het verkondigen van Jezus te vinden en Zijn barmhartigheid, bij den Heiden en Mohammedaan onbekend, met de daad te toonen. Vooral de werkzaamheid van Dr. Scheurer op Utrechts terrein, en later, na de openstelling der Vorstenlanden, in Solo maar vooral in Djocja door het oprichten van een Ziekenhuis het Petronella-Hospitaal, is baanbrekend geweest. „Scheurer's Hospitaal” is een andere naam voor diezelfde stichting, die bij het Gereformeerde volk nog niet is vergeten. Aan dien arbeid heeft, Scheurer's arbeid overnemend, Dr. Pruijs ruimer uitbreiding gegeven door het vestigen van *hulpziekenhuizen*, waar voldoende onderlegde en beproefde inlanders voor behandeling van niet zware ongevallen en ongesteldheden of zweren met eigen verantwoordelijkheid hulp konden brengen en geneesmiddelen uitreiken. Daar komt dan de Europeesche dokter van het Hoofdziekenhuis een paar malen per week controleeren, terwijl de ernstige gevallen, die daar voorkomen, aanstonds worden overgegeven aan de Hoofdinrichting. En daar aan de helpers ook een theologische opleiding gegeven is, kunnen zij tevens een korte morgengodsdienst voor de komende patiënten geven. En nu deze wijze van medische arbeid een kostelijk hulpmiddel blijkt, óók omdat daar de Javaan door den Javaan geholpen en onderwezen wordt, en zoowel aan den Javaan als aan de Zending voldoening geeft, doet zich de begeerte naar een hulpziekenhuis al meer gevoelen en breidt zich de kring gestadig meer uit. Op het einde van 1924 had *Djocjakarta* één *Hoofdziekenhuis* met drie Europ. geneesheeren, in Gondhokoesoeman (eigenlijk een *wijk* van Djocja) en *hulpziekenhuizen* te Tandjoeng-Tirto, Sewoe-Galoer, Wates, Wonosari, Patalan, Toengkak, Randoeng-Goenting (op de kaart: Tjandi-Sewoe) Sanden en Medari. Bovendien wordt nog polikliniek gehouden te Gesiekan bij Bantoel, Magoewo en Beran.

Soerakarta heeft het *Hoofdziekenhuis* met drie doktoren te Solo (de naam waarmede op zendingsgebied de Hoofdplaats wordt genoemd) en *Hulpziekenhuizen* te Penggeng, Kartasoera en Wonosari en bovendien een polikliniek te Pedan.

Poerworedjo een *Hoofdziekenhuis*.

Poerbolingo een *Hoofdziekenhuis* met 2 doktoren in Poerbolingo en poliklinieken in Trenggiling en Serang.

Keboemen een *Hoofdziekenhuis* te Krakal met 1 dokter.

Magelang een *Hulpziekenhuis* te Parakan onder toezicht van den gouvernements-arts uit Temanggoeng.

Op Midden-Java ten Zuiden beschikt de Zending daardoor over 1507 bedden.

De Hoofdziekenhuizen zijn op de kaart geteekend met een *dubbel rood kruis*, de hulpziekenhuizen met een *enkel rood kruis*.

Menig patiënt heeft daar reeds het evangelie aanvankelijk gehoord, en is door Gods Geest met de behoefte om meer daarvan te hooren, geleid tot opening des harten.

Zoo wordt door drievoudige werkzaamheid al meer de weg tot

het geloof in Jezus den eenigen Zaligmaker geopend voor zooveel de H. Geest ons aan het gebruik der middelen bind.

Moge de op Java ontwaakte drang naar kennis, door den Heere daarheen geleid worden, dat de Zendingsbegeerte en gebed in verhooring gaan, om Java aan de voeten van Jezus te zien.

Soemba.

Dat Soemba op een schaal van 1 : 400.000 op de kaart opgenomen is, terwijl Midden-Java ten Zuiden op 1 : 165.000 is gegeven, heeft zijn oorzaak in technische reden. Midden-Java zou op gelijke schaal genomen met het oog op de *grootte* der bevolking, vergeleken die van Soemba, te klein worden. En Soemba op dezelfde verhouding te teekenen, zou op een kaartvlak van de dubbele hoogte nog niet hebben plaats gekregen. Trouwens de drie provinciën Groningen, Drenthe en Overijssel, in 't bezit eener kaart van Soemba, meenden geen belang te hebben bij een gemeenschappelijke kaart, wat wij wel eenigzins verstaan, als men alleen het belang der kennis van eigen terrein rekent.

Aan de gebruikers van onze kaart, die zich voor *geheel* het Zendingsgebied onzer kerken interesseeren, willen wij daarom reeds dadelijk zeggen, dat er aan gedacht moet worden te vergelijken, dat de terreinen van Midden-Java, *behalve* Soerakarta, van ongeveer dezelfde grootte zijn als Soemba.

Bevolking.

Soemba heeft een oppervlakte van ± 250 □ Geogr. mijlen, dat is in Hectaren herleid 1.406.250 H.A., tegen Midden-Java ten Zuiden een omvang van 2.079.000 H.A. Denk daarvan Soerakarta af, dat 635.062 H.A. heeft, dan wordt de verhoudingsgrootte meer aanschouwelijk, (òf = Nederland, zonder Limburg, N.-Brabant, Zeeland en Gelderland).

Maar daar staat tegenover, dat het *veel onbewoond* en *schaarsbewoond* gebied heeft. Er heeft nog geen officiële volkstelling plaats gevonden. Er wordt dus geschat, en die schatting loopt nog al uit elkander. De één schat 42.000, een ander 1.000.000, doch Ten Kate,, die van Soemba meer kennis genomen heeft dan anderen, schat 100.000 inwoners. Nemen wij cijfer van 1 millioen, dan woont er 1 op $1\frac{2}{5}$ Hect., dat is wel het hoogst. Maar nemen wij het cijfer van ten Kate, n.l. 100.000, dan wordt het 1 op 14 Hect. Dit is b.v. met de provincie Utrecht vergeleken, waar per 1 Hect. $2\frac{3}{4}$ inwoners zijn, dus ± 35 maal zooveel als op Soemba in dezelfde ruimte. Dichter bevolkte plaatsen vindt men alleen in *West-Soemba* en langs den bovenloop van de Lokoe Kambera. Overigens tellen de kampongs niet veel meer dan *twintig huizen*.

Gebergte.

Soemba is een *gebergte*, dat oprijst uit de zee en wel in de reeks van eilanden, die in Zuid-Oostelijke-richting van Java een lange keten vormen, — het vierde — wat zuidelijker dan Flores.

Midden-Soemba is in verhouding tot geheel het eiland het meest bergachtig. De *kern* van het eiland is een plateau, *hoogvlakte* van 500 tot 600 M. boven zeepeil, waaraan èn Westelijk èn Oostelijk èn naar het Zuiden zich het bergland aansluit. In dit bergland in Massoe-Karera bevinden zich de hoogste punten; aan de Westzijde van het landschap; hoogten van 1225, 1135, 1100 en 1040 Meter (dus 4300 tot 3640 voet).

De hoogvlakte is zoover bekend uiterst schaars bevolkt. Bijna eenzaam ligt hier het militair bivak Palendi Madita, op de kaart door een zwarte wimpel aangewezen. Van dat Bivak in *Noord-Westelijke* richting naar Memboro is bijna geen bewoonde plaats. Karoeni ligt nog ruim 200 M. boven zeepeil bij een afstand van $\pm 7\frac{1}{2}$ Kilometer van de zee.

Hoewel in hoogte verminderend, nadert in het Noorden van Soemba het gebergte nog dicht aan de zee. De Zuidzijde van het eiland heeft, op een enkel klein gedeelte na, een steile en hoge rotskust. Overigens is de kust meer vlak, doch hier en daar nog heuvel- of rotsachtig, waar uitloopers van bergruggen hun voet in het zee-water komen afspoelen.

Het rotsachtige en heuvelachtige aan zee maakt veel inhammen, baaien, die als haven voor de vischprauwen gebruikt worden, en sommige ook voor grootere zeeschepen toegankelijk zijn. Toch heeft Soemba maar één haven voor de groote vaart n.l. Wai-gapoe.

Bodem.

De bodem bestaat uit kalk en mergel, welke over het algemeen met een vruchtbare zwarte aardlaag bedekt is. Sommige gedeelten zijn geheel van de West Moesson, den regentijd, afhankelijk; een ander deel heeft watervoorziening door rivieren en bergstroompjes.

Rivieren.

De rivieren van Soemba zijn meerendeels doorwaadbaar en dus ondiep, en niet bevaarbaar, evenals op Java. De *stroomversnellingen* bij een *verval* van 1200 Meter tot op zeepeil over een afstand van 48 Kilometer vooral, maar óók het verval van 500—600 Meter in een loop van ongeveer 30 Kilometer, zooals de meeste rivieren op Soemba hebben, doen dit niet onverklaarbaar zijn. Alleen de Lokoe Kambora is in 't laatst gedeelte van den beneden loop, dus kort bij Wai-gapoe bevaarbaar. Vooral op West-Soemba worden de rivier-

tjes en stroompjes dienstbaar gemaakt voor sawah's (zie bl. 11), ten dienste dus van rijstbouw.

Klimaat.

De hooge ligging van het grootst gedeelte van Soemba en de betrekkelijke nabijheid van de Grootte Indische Oceaan aan alle zijden heeft op het klimaat dezen bijzonderen invloed, dat de nachten over het algemeen vrij vochtig en koel zijn, in onderscheiding van die op Java. En daar alleen aan de Noord- en Westkust een smalle strook van geringer hoogte een meer heet klimaat heeft, maar overigens *boven* de 200 Meter, is het matig warm tot frisch. Over het geheel wordt het gezond genoemd en zijn er weinig ziekten. Toch is er in het hulpziekenhuis te Pajeti voor een Europ. Hoofdverpleger, en verpleegster en 15 inlandsche verpleegsters en 50 bedden per dag een 82 tal patiënten te behandelen en 43 polikliniekpatiënten te dienen. Soemba heeft nu een Missionair Dokter en krijgt een Hoofd-ziekenhuis.

Regeering.

Onder onze Nederlandsche regeering is er een indeeling van Soemba tot stand gekomen.

Wij noemden reeds op bl. 6 dat Soemba behoort tot de Afdeling: Timor en Onderhoorigheden en daarom een „Controleur” heeft als Regeeringsvertegenwoordiger. De Oost-Indische Compagnie kende het onder den titel Sandelhouts-eiland. Tot in de vorige eeuw was Soemba een complex van grootere en kleine zelfbesturende landschappen, op de kaart met *rood* gekleurde namen aangewezen. In schier gestadigen oorlog onderling en onder de stoutste tirannie en willekeur der bestuurders levende, is het rechtstreeks ingrijpen der Nederlandsche regeering een zegen voor de bevolking geworden, heeft groote wanverhoudingen verbeterd en zoo den weg gebaad voor het prediken en de predikers van het Evangelie. Toch leeft onder de bevolking nog onderlinge naijver en wantrouwen. De grensteekening met *streep en punt* toont de indeeling der landschappen onder bestuur van „Gezaghebbers” in: *Oost-Soemba*, *Midden-Soemba*, *Zuid-West-Soemba* en *Noord-West Soemba*. In Midden-Soemba is de plaats van den Assistent-Resident, en den Controleur, te Wai-ngapoe.

Hoofdwegen.

Het wegenstelsel is pas in opkomst. Behalve per auto zal Soemba wel geen snelverbindingen krijgen. Maar ook de berijdbare wegen zijn nog niet talrijk. Alleen van en langs de Noord- en Oost-kust loopt een weg voor wagenverkeer naar de Zuid-kust. En van Melolo

gaat een weg Zuidwestelijk naar Tana-Roong, met een zijweg in noordelijke richting van Kananggar tot de grens van Oost-Soemba. Uit Noord-West-Soemba gaat zulk een weg van Karoeni door Waikaboebak naar de Zuidkust en nog een tweetal in dezelfde richting, de één uit Memboro, de andere van halverwege Karoeni, eveneens naar de Zuidkust, na niet ver van Waikaboebak saamgekomen te zijn. Overigens zijn er voetpaden of paardewegen op de kaart aangegeven door de roode stippellijnen. Want Soemba is een land voor vervoer te paard.

Bevolking.

Omtrent land- en volksleven op Soemba weten wij ook nog betrekkelijk weinig. De hoofdbevolking zijn Soembaneezen, de oorspronkelijke bewoners. Zij zijn wat lichaamsbouw aangaat een flink menschensoort, forscher dan de Javaan. Aan hun ontwikkeling is echter te merken, dat zij geen hindoe-invasie (inval) of hindoe-overheersching hebben gehad, en daarvan zijn dan ook geen bouwwerken of tempels aanwezig.

Naast de Soembaneezen vindt men ook de Endeneezen, die Mohammedanen zijn. Zij zijn nog al talrijk in de omgeving van Waingapoe, waar men ook nog Chineezen, Arabieren en Boegineezen aantreft, evenals te Memboro. In Kabaniroe en bij en in Melolo en in 't algemeen aan de Oostkust wonen Rottineezen, maar voornamelijk de Savoeneezen onder wie de Nederl. Geref. Zend. Vereeniging het eerst heeft gearbeid. Zendeling van Alphen is daar in de tachtiger jaren der vorige eeuw heengegaan. Met de Soembaneezen echter kon hij door stamverschil geen aankoop krijgen. Pas na de overname van Soemba door de Zending van de, toen nog Christelijke Gereformeerde Kerk, die in 1892 met de Nederduitsche Gereformeerde Kerken (Doleerende) zijn vereenigd en na de vestiging eerst van Zendeling (later Ds.) de Bruin te Kabaniroe en daarna van Ds. D. K. Wielenga te Pajeti in 1902, kon ook de bearbeiding der Soembaneezen beginnen. Over het algemeen is de Savoeneesche een zeer nijvere bevolking: meestal houden zij zich met handel, vooral handel in paarden, bezig. Het Soembapaard, hoewel niet groot en hoog, is toch een zeer gewild handelsartikel. In de laatste 20 jaar zijn gemiddeld jaarlijks 2000 paarden uitgevoerd.

Maar nog even keeren wij tot de bevolking terug om de onderlinge verhouding der Soembaneezen aan te geven. Er bestaat onder hen een drietal „kasten" (erfelijke stand- of stamklassen).

1°. de Maramba's, de grooten, vorsteliijken, die weer worden onderscheiden in Maramba bokoel en Maramba parindha.

2°. de Kabisoe's, de vrije *niet* vorstelijke klasse en

3°. de Ata's, de Slaven, die een zeer dragelijke lijfeigenen-leven hebben.

Woning.

Over de huisvesting der Soembaneezen kunnen wij mededeelen dat zij „paalwoningen” (zie bl. 14, 15) bouwen, óók de Vorsten. In de nabijheid van de dessa's zijn de graven, die wat de Maramba's betreft, dikwijls door een op Soemba algemeenen vorm van praalgraf zijn gedekt, en waaraan de Soembanees zijn eenigzins primitieve snijkunst op hout uitvoert.

Dit geschiedt ook op kokosnootschalen die als drinknappen gebruikt worden. Het eenig instrument daarvoor is het gewone mes van den Soembanees.

Levensonderhoud.

Als hoofdvoedsel wordt in het Westen rijst gebruikt, die dáár verbouwd wordt, terwijl bij mislukking van dezen oogst, of als men teveel van zijn voorraad verkocht heeft aan de Chineezen, de mais als hulpvoedsel dienen moet. 't Overig deel van Soemba, Midden- en Oost-Soemba heeft meer veehouders, voedt zich met mais (djagong) die óók uitgevoerd wordt, en als men te kort heeft voedt men zich met aardvruchten. Ook wordt het welriekend sandelhout dat veel op het eiland wordt gevonden, nog evenals vroeger naar de kust gevoerd en verhandeld.

Geestelijke armoede.

Van den geestelijken staat der bewoners wordt door de Zendingberichten duidelijk, dat uitgezonderd de Endeneezen (zie boven), allen heidenen zijn, maar geen beeldenaanbidders. Zij zijn *animisten*, zooals *eigenlijk heel de bevolking van Oost-Indië en zelf van China is*. Men vreest en vereert daarom ook hier allerlei denkbeeldige wezens, de zielen van gestorven voorouders — want den Eeuwigen, die Geest is, kent hij niet — en die onzichtbaar de geschapen dingen bewonen, en uit afgunst allerlei schade kunnen toebrengen. Met allerlei offers op de holte van een offerblok en offersteen gelegd, maar van zeer geringe waarde, koopt de Soembanees hun ongunst af, onder gestadige vrees voor weer andere geesten. Zijn godsdienst is geestelijke slavernij.¹⁾

Een enkele wonderlijke vrees op Soemba is die voor Djara marapoe, dat zijn heilig verklaarde paarden, die weer zijn herleeft en in een groot bosch in het *Massoe*-gebergte in het landschap van dien naam, nu in menigte verblijf houden. Geen inlander zal den moed hebben daar te durven komen.

Ook van Roomsche zijde is de missie in Laoro of Roei (dit laatste

¹⁾ Lees de Mededeelingen in de *Macedoniër* 1904 en 1905 over Soemba door Ds. D. K. Wielenga. Weldra zal een boek over het Zendingswerk op Soemba verschijnen van zijn hand.

is de naam van een klein riviertje Lokoe Roewi juist op de oostgrens van Laora) beproefd, maar na 10-jarigen arbeid („wegens gering succes”) in 1898 opgegeven.

Onze zending heeft hier n.l. in Laora en allerwege *wel* aanknooping gekregen, behalve de vroegere in Kabaniroe en Melolo, door de hulpdiensten vooral door schoolonderwijs. Door de zending werden scholen opgericht, en waar de Regeering dit schoolwerk aan de Zending overliet en een Zendingsman als de hr. Tj. v. Dijk tot Schoolopziener voor het eiland aanstelde, is dat werk zoover uitgebreid, dat volgens de statistiek van scholen op Soemba over 1925 het getal reeds was geklommen tot 52 scholen, waarvan 2 scholen 2e klas zijn, met op Soemba gekweekte inlandsche onderwijzers (87) en onderwijzeressen (1), waarin samen aan 2390 inl. jongens en 474 inl. meisjes onderwijs gegeven wordt, óók in de kennis van den weg der zaligheid.

En aanvankelijk brengt dat gezegende vruchten.

Wel rust de tegenstand tegen het evangelie zelfs op Soemba niet, waar de aanhangers van het oude heidendom nog maar eenige maanden geleden een christen geworden Soembanees hebben vermoord, in verband met een beweging onder de Soembaneezen, die een eenigzins vreemd karakter heeft.

Wijl voor de Zending die schoolarbeid zoo verrassende beteekenis krijgt is het teeken van schoolarbeid op Java (het blauwe vlagje) *niet* toegepast op Soemba. Alle plaatsen, die schoolarbeid hebben zijn daarop met het teeken van Zendingsarbeid (het zwarte blok in de plaatsfiguur) aangeduid. In Karoeni is een opleidingschool voor a.s. inlandsche helpers en predikers.

Het Zendings-resultaat is over 1925: 2 *geïnstitueerde kerken*; 46 *plaatsen waar gearbeid wordt* *). Naast den schoolarbeid: 11 *inl. helpers voor evangelisatie*; *gedoopten*: 459 mannen, 403 vrouwen, 644 kinderen; *tot het H. Avondmaal toegelaten*: 294 mannen, 305 vrouwen. In 1924 *gedoopt*: 44 mannen, 24 vrouwen, 81 kinderen; *overleden* 20; *huwelijken* 32; en gemiddeld aantal kerkgangers 1001.

Blijve ons gebed ootmoedig en vertrouwend om kracht, doorzicht en zegen voor de Missionaire Dienaren des Woords, de Theologische opleiding en de helpers, voor de onderwijzers in hooger of lagere schoolarbeid, voor de Geneesheeren, de helpers en verplegers of verpleegsters in den Medischen dienst, — en om leven des H. Geestes in allen die het Evangelie mogen hooren. Dan wordt ook de kaart straks nog geheel vol. Maar bovenal God Drieëenig gedankt en geprezen.

*) Hiervan zijn 22 plaatsen onder Karoeni, 14 onder Pajeti.

The text on this page is extremely faint and illegible. It appears to be a dense block of text, possibly a list or a series of entries, but the individual words and sentences cannot be discerned. The page is otherwise blank with some minor scanning artifacts.

De afzettingen van de laatste ijstijd zijn in de meeste gevallen niet meer aanwezig.

De afzettingen van de laatste ijstijd zijn in de meeste gevallen niet meer aanwezig.

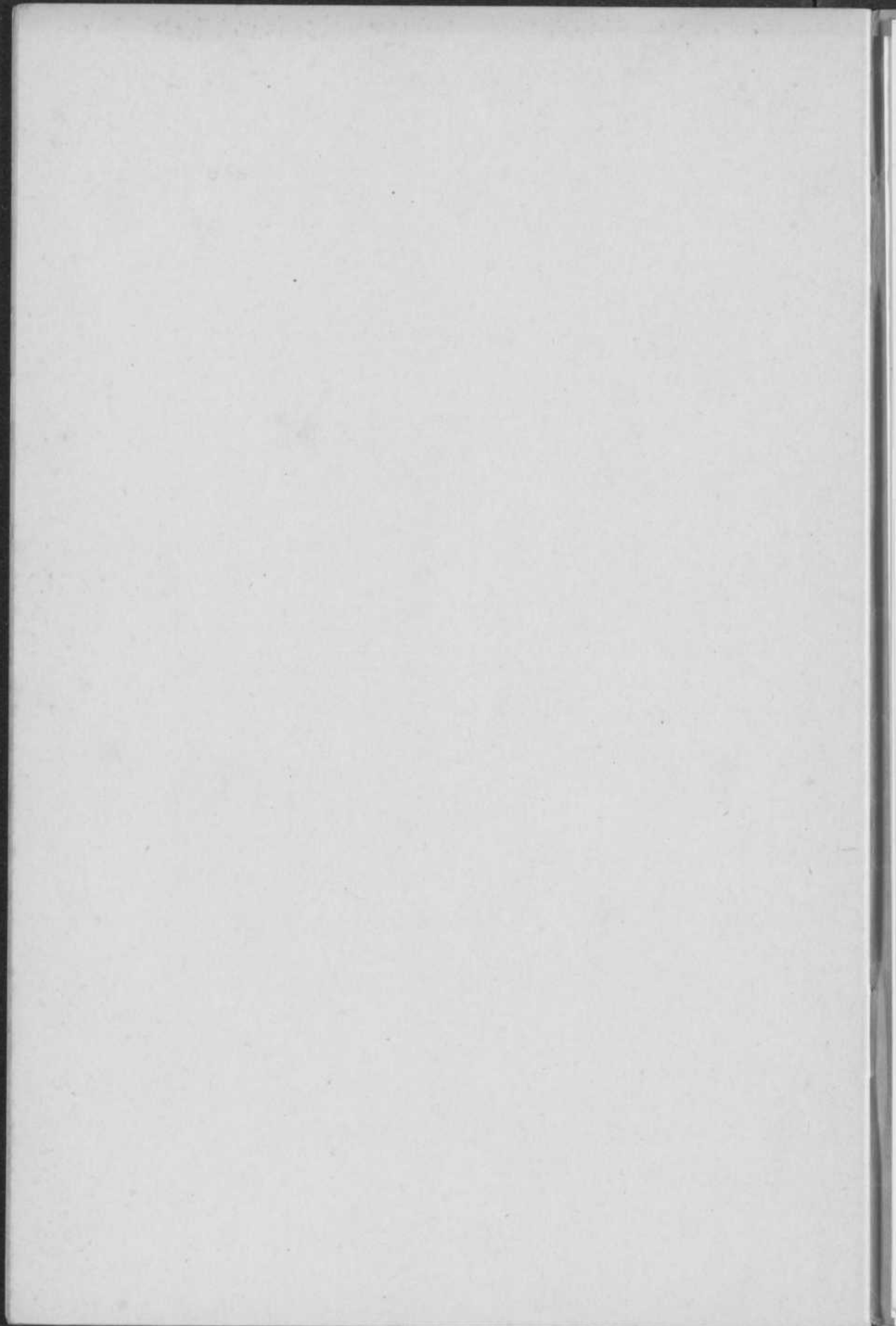
De afzettingen van de laatste ijstijd zijn in de meeste gevallen niet meer aanwezig.

De afzettingen van de laatste ijstijd zijn in de meeste gevallen niet meer aanwezig.

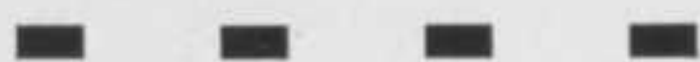
De afzettingen van de laatste ijstijd zijn in de meeste gevallen niet meer aanwezig.

De afzettingen van de laatste ijstijd zijn in de meeste gevallen niet meer aanwezig.

De afzettingen van de laatste ijstijd zijn in de meeste gevallen niet meer aanwezig.

Om de Zendingskaart bij te houden, make men gebruik van bijgaande teekens.

Aanduiding van Zendings-
arbeid der Geref. Kerken.

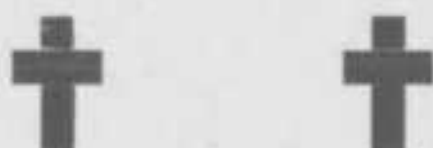
Geïnstitueerde Kerken.

Schoolarbeid.

Medische Zendings-
Hoofd-hospitaal dienst

Hulp-Hospitaal.

Ds. L. G. Goris schrijft op pagina 5 onderaan en op pagina 6 bovenaan van „KORTE HAND-LEIDING BIJ DE KAART”, op welke wijze men de kaart „op peil” zal kunnen houden.

Om de Zandingskaart bij te houden, make men
gebruik van bijgaande teekens.

Aanduiding van Zandings-
streek der Godel Kerken.

Gemeentelijke Kerken.

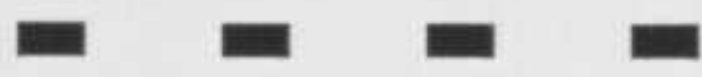
Schoolgebouwen.

Medische Zandings-
Hospitaal dienst.

Hulp-Hospitaal.

De L. G. Godel's schrift op pagina 2 onderaan
en op pagina 3 bovenaan van "KORTE HAND-
LEIDING BIJ DE KAART", op welke wijze men
de kaart "op pelf" zal kunnen houden.

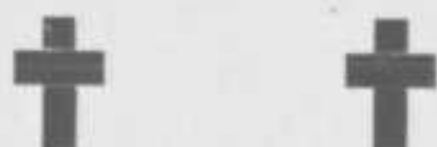
Om de Zendingskaart bij te houden, make men gebruik van bijgaande teekens.

 Aanduiding van Zendings-
arbeid der Geref. Kerken.

 Geïnstitueerde Kerken.

 Schoolarbeid.

 Medische Zendings-
Hoofd-hospitaal dienst

 Hulp-Hospitaal.

Ds. L. G. Goris schrijft op pagina 5 onderaan en op pagina 6 bovenaan van „KORTE HAND-LEIDING BIJ DE KAART”, op welke wijze men de kaart „op peil” zal kunnen houden.

Om de Zendingkaart bij te houden, make men
gebruik van bijgaande teekens.

Aanduiding van Zending-
arbeid der Geref. Kerken.

Gereformeerde Kerken.

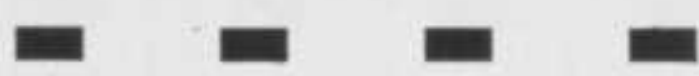
Schoolgebäude.

Medische Zending-
Hospitaal dienst.

Hulp-Hospitaal.

De L. G. Gez. schrift op pagina 3 onderaan
en op pagina 5 bovenaan van „KORTS HANDB-
LEIDING BIJ DE KAART“, op welke wijze men
de kaart „op pelt“ zal kunnen houden.

Om de Zendingskaart bij te houden, make men gebruik van bijgaande teekens.

 Aanduiding van Zendings-
arbeid der Geref. Kerken.

 Geïnstitueerde Kerken.

 Schoolarbeid.

 Medische Zendings-
Hoofd-hospitaal dienst

 Hulp-Hospitaal.

Ds. L. G. Goris schrijft op pagina 5 onderaan en op pagina 6 bovenaan van „KORTE HAND-LEIDING BIJ DE KAART”, op welke wijze men de kaart „op peil” zal kunnen houden.

Om de Zendingkaart bij te houden make men
gebruik van volgende teekens

Aanduiding van Zending-
steden bij Geel. Kruis.

Gezondheids Kerk.

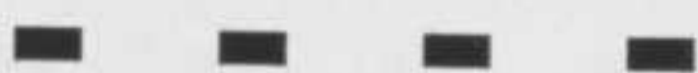
Schoolstelsel.

Medische Zending-
Hospitaal dienst.

Hulp-Hospitaal.

De J. G. Gode schrift op pagina 5 onderaan
en op pagina 6 bovenaan van „KORTER HANDE-
LEIDING BIJ DE KAART“, op welke wijze men
de kaart „op palm“ zal kunnen houden.

Om de Zendingskaart bij te houden, make men gebruik van bijgaande teekens.

Aanduiding van Zendings-
arbeid der Geref. Kerken.

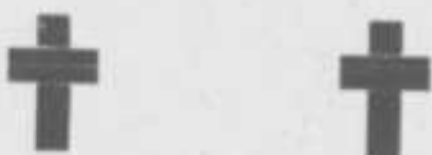
Geïnstitueerde Kerken.

Schoolarbeid.

Medische Zendings-
Hoofd-hospitaal dienst

Hulp-Hospitaal.

Ds. L. G. Goris schrijft op pagina 5 onderaan en op pagina 6 bovenaan van „KORTE HAND-LEIDING BIJ DE KAART”, op welke wijze men de kaart „op peil” zal kunnen houden.

Om de Zendingskaart bij te houden, make men gebruik van bijgaande teekens.

Aanduiding van Zendings-
arbeid der Geref. Kerken.

Geïnstitueerde Kerken.

Schoolarbeid.

Medische Zendings-
Hoofd-hospitaal dienst

Hulp-Hospitaal.

Ds. L. G. Goris schrijft op pagina 5 onderaan en op pagina 6 bovenaan van „KORTE HAND-LEIDING BIJ DE KAART”, op welke wijze men de kaart „op peil” zal kunnen houden.

Om de Zendingkaart bij te houden, welke men
gebruikt van bijgaande tekenen

Amptelijke van Zending-
arbeid der Godel Kerken

Geestelijke Kerken

Schoolweide

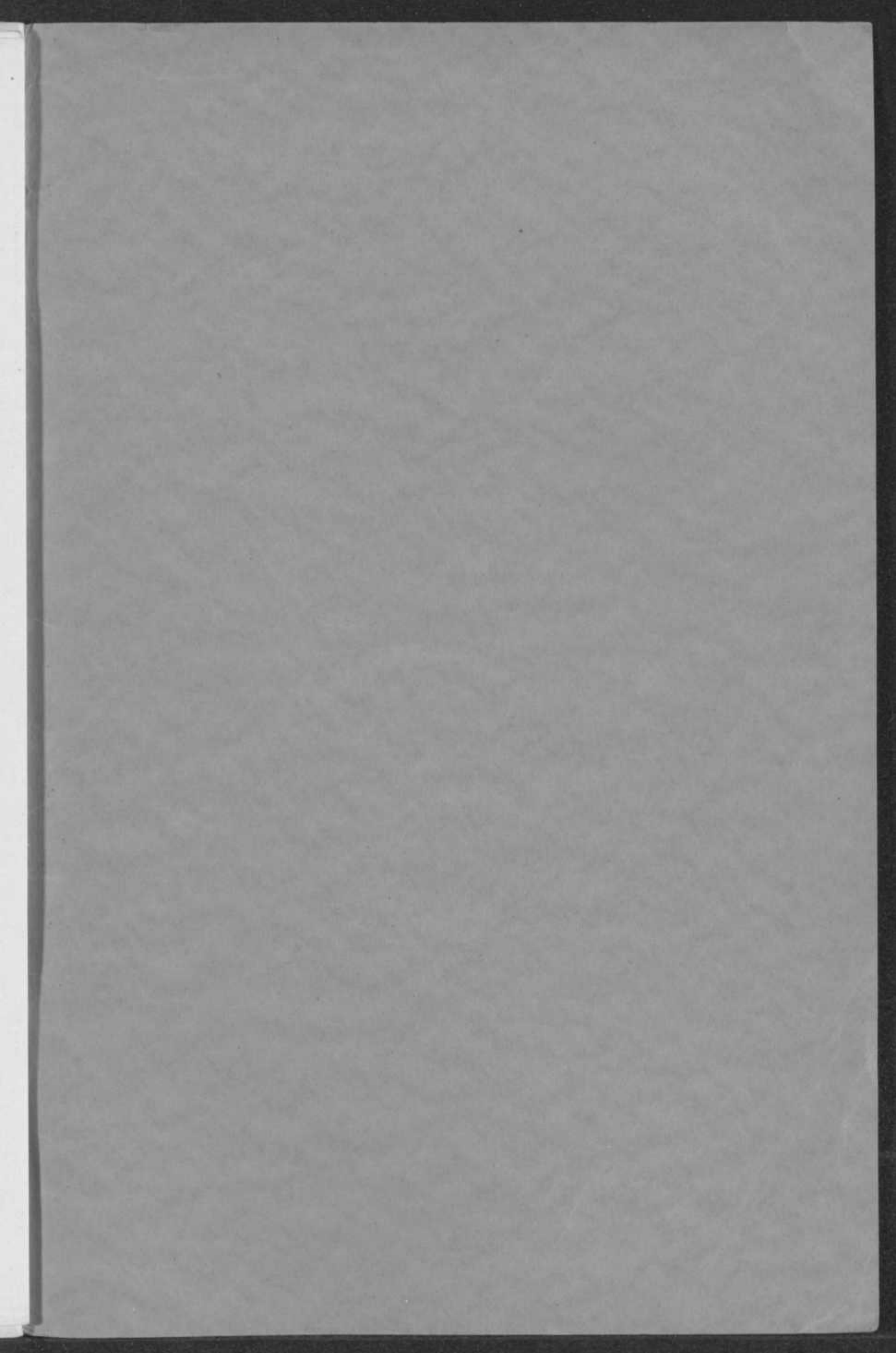
Medische Zending-
Hospitaal dienst

Hulp-Hospitaal

De L. G. Gode schrift op pagina 3 onderaan
en op pagina 6 bovenaan van „KORTJE HAND-
LEIDING BIJ DE KAART“, op welke wijze men
de kaart „op poot“ zal kunnen houden.

2438907